

VZDELÁVANIE ZAMESTNANCOV CHRÁNENÝCH DIELNÍ AKO JEDNA Z PODMIENOK ICH UPLATNENIA NA VOĽNOM TRHU PRÁCE

EDUCATION OF EMPLOYEES OF SHELTERED WORKSHOPS AS ONE OF THE CONDITIONS OF THEIR APPLICATION THE OPEN LABOUR MARKET

NOVÁKOVÁ Štefánia

Abstrakt

Príspevok poukazuje na nevyhnutnosť ďalšieho vzdelávania zamestnancov s postihnutím pracujúcich v chránenej dielni. Nejde o tradičnú formu vzdelávania. Hľadáme metódy a možnosti, ktoré im vyhovujú a ktoré sú im blízke. Do úvahy samozrejme musíme brať mieru ich postihnutia. Zvyšujeme tak možnosť uplatnenia týchto zamestnancov na voľnom trhu práce.

Abstract

This report highlights the necessity of further education of employees with disabilities working in sheltered workshop. This is not a traditional form of education. We are looking for methods and possibilities that suit them and close to them. We must take into account of course the level of their disability. We increase the possibilities of applying these employees on the open labour market.

ÚVOD

Do programu XII. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie *Determinanty sociálneho rozvoja: Vzdelávanie ako determinant rozvoja sociálneho podnikania* prispievame s praktickým príkladom, poukazujúcim na rôzne spôsoby vzdelávania občanov s postihnutím a následne možnosti, ktoré im to v bežnom živote prináša.

1 VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA

Dom Svitania je nezisková organizácia, ktorá bola založená v roku 1997 na podnet rodičov a na základe potrieb regiónu. Vtedy ešte v právnej forme občianskeho združenia sa snažili o poskytnutie pravidelných denných aktivít pre deti aj dospelých s mentálnym postihnutím. Tento rok máme za sebou už 17 rokov činnosti a mnoho skúseností. V súlade s názvom tejto konferencie sa chceme podeliť o naše skúsenosti so vzdelávaním dospelých ľudí s mentálnym a kombinovaným postihnutím.

Klienti, ktorí denne dochádzajú do Domu Svitania, n. o. sú absolventmi Špeciálnej základnej školy a špeciálnych učilíšť s rôznym zameraním. Títo mladí ľudia po ukončení základného vzdelania a dovŕšení 18. roka majú veľmi sťažené ďalšie uplatnenie. Rozhodnutím Sociálnej poisťovne majú určenú percentuálnu mieru straty schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť/sústavné zamestnávanie, sú uznaní za invalidných a nemôžu nastúpiť do bežného zamestnania bez podpory. V Dome Svitania im poskytujeme zamestnanie v chránenej dielni na skrátenej pracovný úväzok a zvyšnú časť dňa služby v rehabilitačnom stredisku. Spájame

tak efektívne v jednom dni prácu a sociálnu rehabilitáciu, obidve tieto činnosti sú úzko späté a na sebe závislé. Uvedomujeme si, že občania s mentálnym a kombinovaným postihnutím potrebujú podporu, pomoc a dohľad vo všetkých oblastiach života. Práve túto podporu a pomoc im poskytujeme v Dome Svitania, n. o.

2 FORMA VZDELÁVANIA

Celoživotné neformálne vzdelávanie ľudí s mentálnym postihnutím vidíme ako kľúč k ich čo najviac samostatnému životu.

Ľudia s mentálnym postihnutím v dospelom veku narážajú na skutočné problémy spojené so svojím osamostatnením sa. V škole sa síce veľa naučili, ale mnohé veci aj zabudli. Náš vzdelávací systém pamätá na ľudí s mentálnym postihnutím maximálne do dovŕšenia dospelosti. Väčšina z nich po ukončení školy naďalej žije s rodičmi v určitom štandarde, ktorý má mnohokrát od osamostatňovania sa ďaleko. Pritom aj samotní rodičia vedia, že tu nebudú navždy a raz si ich dospelé dieťa s mentálnym postihnutím bude musieť viesť poradiť aj bez nich. Navariť si, opraviť, upratať, postarať sa o domácnosť, o seba, vymyslieť si program vo voľnom čase, viesť pracovať s počítačom, viesť hospodáriť so svojimi peniazmi a účelne ich používať – to všetko sú dnes bežné a veľmi užitočné, pre život potrebné veci. Vieme, že mladí ľudia s postihnutím majú v týchto aj iných životných oblastiach veľké medzery. Preto našu pozornosť už viac rokov zameriavame týmto smerom s ponukou neformálneho vzdelávania v mnohých potrebných oblastiach. Našli sme si oporu v legislatíve, konkrétne je to zákon NR SR č.448/ 2008 Z.z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov. V zmysle zákona máme zriadené v Dome Svitania rehabilitačné stredisko. Odbornými činnosťami menovaného zákona sú sociálna rehabilitácia a sociálne služby rehabilitačného strediska.

Sociálna rehabilitácia je špecifikovaná v § 21 ako odborná činnosť na podporu samostatnosti, nezávislosti, sebestačnosti fyzickej osoby rozvojom a nácvikom zručností alebo aktivizovaním schopností a posilňovaním návykov pri sebaobsluhu, pri úkonoch starostlivosti o domácnosť a pri základných sociálnych aktivitách s maximálnym využitím prirodzených zdrojov v rodine a komunite. Toto je strohá dikcia zákona, a je to aj presne to, na čo sa zameriavame v našom neformálnom vzdelávaní.

3 METÓDY NEFORMÁLNEHO VZDELÁVANIA

Ako sme už uviedli, sociálna rehabilitácia je odborná činnosť na podporu samostatnosti, nezávislosti a sebestačnosti rozvojom a nácvikom zručností alebo aktivizovaním schopností a posilňovaním návykov. Toto sa nám darí a pracujeme s týmito metódami:

- tréning
- nácvik
- rozhovor
- asistencia
- pracovná terapia
- individuálny prístup
- spoločné skupinové aktivity
- dohľad
- neustále opakovanie.

Spoločné skupinové aktivity sa realizujú formou pravidelných spoločných stretnutí klientov. Sú zamerané na preberanie a riešenie problémov, pomenovanie a vyjadrenie pozitívnych i negatívnych emócií, na upevňovanie a rast sebavedomia a sebaovládania, uvedomovanie si vlastnej sebahodnoty, vlastného správania a prežívania, na rozvoj a tréning sociálnych zručností ako je optimálna komunikácia, asertivita a empatia. Skupinové stretnutia pomáhajú klientom lepšie poznať samého seba, vidieť sa očami iných, učia sa prekonávať prekážky a ľahšie zvládnuť bežné i záťažové situácie v ich živote. Počas skupinových sedení sa taktiež spoločne plánujú aktivity na najbližšie obdobie. Spoločné skupinové aktivity sú ale aj exkurzie v iných zariadeniach, návštevy spoločenských podujatí ako výstavy, koncerty, aktívna účasť na aktivitách podporujúcich začlenenie ľudí s postihnutím do bežného života ap.

Individuálny prístup je zameraný na jednotlivca. Dáva priestor klientovi i terapeutovi/asistentovi/ pracovníkovi prebrať určitý problém alebo situáciu v komornejšom prostredí v širších súvislostiach. Komunikujú bezprostredne a vytvára sa tu priestor pre získavanie a budovanie vzájomnej dôvery, ktorá je veľmi dôležitá k optimálnej individuálnej spolupráci.

4 OBSAH VZDELÁVANIA

Témy na tréningy a neformálne vzdelávanie vychádzajú z aktuálnych potrieb klientov a stanovujeme ich na základe spoločnej dohody.

➤ *Digitálna gramotnosť*

Je to pre klientov veľmi potrebná a najmä od nich žiadaná aktivita. Digitálna gramotnosť im otvára nové možnosti, hľadajú si informácie, majú možnosť komunikovať pomocou internetu so svojou rodinou a kamarátmi. Pravidelne pripravujú články o vlastných aktivitách na aktualizáciu našej web stránky. Na pracovisku s dvoma počítačmi, vybavenými kompletným softvérom s pripojením na internet, farebnou tlačiarňou, digitálnym fotoaparátom, kamerou a projektorom sa učia pracovať s týmto vybavením od jednoduchých krokov k zložitejším. Tempo učenia je veľmi individuálne a postupuje od jednoduchších po zložitejšie úkony. Každý má v počítači svoj priečinok, kde si svoje texty, práce príp. fotografie ukladá. Učia sa napísať si svoj životopis, pripraviť jednoduchú prezentáciu, vyhľadávať na internete napr. autobusové spojenie, kultúrne podujatia a pod.

➤ *Tvorivé fotografovanie*

Táto oblasť vzdelávania sa netýka všetkých klientov, ale len tých, ktorí majú záujem a baví ich fotografovanie. Nasleduje spracovávanie fotiek v PC, ukladanie, triedenie, vymazávanie, tlačenie, úpravy a pod. Zapojili sa aj do súťaže Abilympiáda 2014 v kategórii „reportážna fotografia“ a získali zlatú medailu. Tiež sa zapojili do súťaže o najlepšiu fotografiu na tému „Bariéry nielen v nás“, ktorú vyhlásila NROZP. Tí, ktorí nemajú doma fotoaparát, pracujú s fotoaparátom z rehabilitačného strediska.

➤ *Tréning grafomotoriky*

Je to veľmi potrebná a preto trvalá téma neformálneho vzdelávania. Každý klient má vytlačený záznamový hárok, do ktorého si ručne zapisuje činnosť a tému práce. Má to viac významov: ciele precvičovanie jemnej motoriky ručným písaním, zhustenie témy do krátkeho záznamu, nácvik vyplňania tabuliek ap. Záznamové háčky si klienti zakladajú do vlastných priečinkov. Každý rok dostane každý klient vlastný diár, ktorý sa učia používať. Vlastnoručne si vyplňajú jednoduché žiadosti, formuláre a pod. s potrebnou mierou podpory.

Učia sa vyplniť dotazník, napr. pre študentov vysokých škôl, ktorí si vykonávajú v našom zariadení povinnú prax.

➤ *Optimálna komunikácia*

Nácvik prebieha prostredníctvom pravidelných spoločných sedení, ale aj v bežnej dennej komunikácii. Spoločne reagujeme na situácie, ktoré sa bežne vyskytujú a učia sa riešiť ich na konkrétnych príkladoch.

Tieto tréningy prebiehajú formou :

- *spoločných sedení a komentovaním aktuálnych tém*
- *vyjadrovaním vlastného názoru na preberanú tému*
- *nadviazaním očného kontaktu s partnerom v komunikácii*
- *vytváraním modelových situácií*
- *spoločnými hrami*
- *prezentáciou na verejnosti na pracovných a spoločenských aktivitách*
- *sprevádzaním hostí počas Dňa otvorených dverí Domu Svitania, n. o.*
- *pri predávaní výrobkov chránenej dielne na rôznych podujatiach*
- *prevenciou a riešením drobných sporov na pracovisku*
- *tréningom komunikácie - otázka a odpoveď*
- *tréningom základných pravidiel spoločenského správania a komunikácie*
- *pri vybavovaní drobných záležitostí na úrade, pošte či v obchode*
- *pri rozhovoroch so študentmi, ktorí navštevujú naše zariadenie počas praxe.*

Nácvik komunikácie je veľmi dôležitý a preto mu venujeme dostatočnú pozornosť.

➤ *Tréning starostlivosti o domácnosť a svoju osobu*

V zmysle tréningu samostatnosti a prípravy na samostatné bývanie sa klienti Domu Svitania, n.o. starajú o bežnú údržbu a prevádzku zariadenia. Cieľom je, aby zvládli základné práce v domácnosti a podľa schopností jednotlivca pridávame aj zložitejšie úlohy. V Dome Svitania sa pripravujú takouto formou: každý týždeň má jedna dvojica (dievča a chlapec) službu, počas ktorej majú za úlohu upratovanie všetkých spoločných priestorov, prebranie privezenej stravy, prestieranie stolov pred obedom, umývanie riadu ručne aj v umývačke riadu, upratanie po obede, úpravu okolia domu, vybavenie pošty a iných drobných pochôdzok, starostlivosť o kvety, triedenie bielizne na pranie, poskladanie a uloženie vypranej bielizne, vynesenie odpadkov, triedenie odpadu na separovanie a iné. Po týždni sa vymenia a službu má zase iná dvojica. Nový cyklus začína zase službou v iných dvojiciach, čiže každýmraz spolu „slúžia“ iní klienti. Cieľom tejto výmeny je, aby sa naučili robiť každý s každým, aby boli navzájom k sebe tolerantní, aby si pomáhali silnejší so slabšími.

Už 5 klientov Domu Svitania, n.o. sa osamostatnilo a odišli od svojej pôvodnej rodiny do podporovaného bývania. Práve tréning starostlivosti o domácnosť umožnil týmto mladým ľuďom bývať čo najviac samostatne, s podporou bytového asistenta. Počas viacerých rokov sa naučili veľa potrebného a teraz to každodenne využívajú na svojej ceste k samostatnosti.

➤ *Svet okolo nás*

Táto oblasť je zameraná najmä na poznávanie a rozvoj v nasledujúcich oblastiach:

- *životné prostredie, ochrana prírody, separovanie odpadu*
- *základy zdravej životosprávy a stravovania, prevencia obezity*
- *základy poskytnutia prvej pomoci, prevencia drobných úrazov a poranení*
- *hospodárenie s peniazmi, vyrovnaný rozpočet*
- *sebaobhajovanie, obhajovanie práv a záujmov*
- *tematické výlety a exkurzie na rôzne témy doma i v zahraničí a iné.*

Učíme našich klientov ako byť priateľskí k životnému prostrediu, v Dome Svitania, n.o. separujeme: sklo, papier, plasty, batérie, tetrapackové obaly a iné. Spoločnosť zaoberajúca sa likvidáciou odpadu nám venovala odpadkové koše na jednoduché triedenie druhotných surovín. Spracovávame tiež bioodpad a používame ho ako kompostové hnojivo do záhrady. Spolu s odborníkom odborne ošetrujeme a snažíme sa o záchranu starej vrbu, ktorá stojí na dvore Domu Svitania, n.o. a bola napadnutá škodcami. V lete vysádzame kvety na dvore, do hriadok pred domom a do okien. Vzorne sa staráme o okolie Domu Svitania, n.o.

➤ *Cudzí jazyk*

Ide o výučbu základov anglického (v minulých rokoch nemeckého) jazyka. Vzhľadom na ťažšie zvládanie gramatiky tréning spočíval predovšetkým na zvládaní fonetickej zložky reči a budovaní pojmového aparátu a slovnej zásoby. Orientovali sme sa na preberanie základných tematických okruhov ako sú rodina a priatelia, potraviny a jedlo, dni a mesiace, čísla a číslovky, časti oblečenia a iné. Každý klient si mohol vyskúšať minimálne raz úlohu "učiteľa". Na hodinách boli využívané rôzne metódy práce, ako spájanie textu s obrázkami, zvukové nahrávky, CD a iné. Klienti si vždy po zvládnutí tematického okruhu robili testy a veľmi sa tešili z výborných výsledkov.

➤ *Relaxačný telocvik a športové aktivity*

Cvičenie pomáha klientom aktívne i pasívne relaxovať, zvládať stres a zvýšenú záťaž vyplývajúcu z ich postihnutia. Relaxačný telocvik je zameraný na prevenciu bolesti hlavy a chrbtice, posilňovanie chrbtového svalstva, ktoré je namáhané pri sedavom spôsobe trávenia dňa. Každý rok sa zúčastňuje skupina z Domu Svitania plaveckej súťaže a to ich motivuje k tréningom v priebehu celého roka. Tiež sa zúčastňujeme tradičnej športovej Olympiády u partnerov v českom Frýdku - Místku vždy s dobrými výsledkami.

Klientov motivujeme k pohybovej aktivite aj v ich voľnom čase. Mnohí jazdia v priaznivom počasí na bicykli, zúčastňujú sa na turistických výletoch alebo navštevujú kurz jogy. Samozrejme sú medzi nimi aj zarytí odporcovia športu, ktorí sa nikdy na žiadnej športovej aktivite nezúčastnili.

Tieto uvedené témy neformálneho vzdelávania sú nosnými a opakujú sa viacero rokov po sebe. Oživujeme a na spustenie pridávame to, čo je práve aktuálne a javí sa ako vhodné a prospešné.

5 PRÁCA V CHRÁNENEJ DIELNI

K plnému začleneniu mladých ľudí s postihnutím do spoločnosti patrí aj ich pracovné uplatnenie. Prácu a zamestnanie im poskytuje Dom Svitania, n.o. v chránenej dielni. Pracuje tu 17 mladých ľudí so zdravotným postihnutím v troch chránených dielnach. Všetci majú rozhodnutím Sociálnej poisťovne stanovenú mieru straty schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, sú uznaní za invalidných a dostávajú invalidný dôchodok. Kvôli svojmu postihnutiu nemôžu bez podpory nastúpiť do bežného zamestnania. Pracovníci s postihnutím sú riadnymi zamestnancami v pracovnoprávnom vzťahu. Pracujú na skrátenej pracovnej úvazok. Ako sme už uviedli, počas dňa sa striedajú v chránenej dielni a v rehabilitačnom stredisku, teda aj pracujú aj sa vzdelávajú.

Zamestnávanie občanov s postihnutím upravuje zákon NR SR č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti, v znení neskorších predpisov. Konkrétny výkon zákona a implementáciu jeho paragrafov, a teda významným partnerom Domu Svitania, n.o. pri poskytovaní služieb

zamestnanosti je ÚPSVaR. Poskytuje nám finančné dotácie na podporu zamestnávania občanov s postihnutím v zmysle zákona. V prípade potreby poradenstva sa obraciame aj na Ústredie PSVaR, kde konzultujeme nejasnosti vo výklade a implementácii zákona.

Firmám a obchodným spoločnostiam, ktoré dajú objednávku do našej chránenej dielne, poskytujeme potvrdenie o náhradnom plnení. Znamená to, že aj keď nezamestnávajú zo zákona povinný počet zamestnancov s postihnutím, nemusia platiť pokutu za nezamestnávanie občanov s postihnutím. Formou náhradného plnenia získavame pre chránené dielne väčšinu objednávok od väčších firiem a spoločností. Ostatná práca, ktorú robíme, je pre jednotlivcov, školy, obecné úrady a rôzne inštitúcie v našom regióne. Všetky tri chránené dielne majú po celý rok dostatok práce a každý výrobok mal svojho odberateľa.

Na základe našich viacročných skúseností považujeme spojenie práce a sociálnej rehabilitácie za ideálne pre túto skupinu dospelých občanov s mentálnym postihnutím. Práca je pre nich dôležitá, pretože im dáva pocit dôležitosti, finančne ich motivuje. To, že sa popri práci vzdelávajú a trénujú rôzne sociálne schopnosti a zručnosti, ich podporuje v samostatnosti, nezávislosti a aktivizuje ich schopnosti.

6 VÝSTUPY

Na základe výsledkov z výskumu Inštitútu na výskum práce a rodiny (2013) a našich vlastných skúseností môžeme konštatovať, že

- osoby so zdravotným postihnutím majú/ stále pretrvávajú ich zhoršená možnosť uplatnenie na trhu práce
- ak majú zamestnanie, ide o pozície ktoré vyžadujú nízku kvalifikáciu
- kvôli nízkej miere zamestnanosti v porovnaní s ostatnými sa oveľa častejšie dostávajú do rizika chudoby
- kvóty a povinný podiel zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím nie sú pre firmy motivujúce a financie z pokút /odvodov nie sú určené na podporu zamestnávania osôb s postihnutím
- podľa správy OECD z r. 2010 od 90. rokov nedošlo v krajinách OECD k výraznému zlepšeniu postavenia občanov so zdravotným postihnutím na trhu práce, hlavné dôvody boli nedostatočná informovanosť na strane zamestnávateľov aj záujemcov o zamestnanie, nízka motivácia na oboch stranách, absencia nových riešení a iné.

Aj tieto skutočnosti nás vedú k presvedčeniu že udržanie prevádzky chránených dielní je naozaj potrebné a žiaduce. Napriek stále sa zhoršujúcej situácii vo finančnej podpore štátu smerom k zamestnávaniu občanov s postihnutím v chránenej dielni sa budeme snažiť a využijeme všetky zákonné možnosti k jej udržaniu.

Na druhej strane nechceme, aby naši zamestnanci s mentálnym postihnutím zostali v prostredí chránenej dielne natrvalo. Mnohí z nich sú už schopní a pripravení odísť do podporovaného zamestnania na bežný trh práce. Na ich miesto do chránenej dielne by prišli noví a zase tých by sme učili všetko potrebné. Tento kolobeh sa nám zatiaľ nedarí rozbehnúť. Na Slovensku sú aj mnohé Agentúry podporovaného zamestnania, ktoré sa špeciálne venujú umiestňovaniu občanov s postihnutím na voľný trh práce. Ale ani špecializované agentúry nemajú v tejto oblasti dobré výsledky. Svedčí to o tom, že bežný trh práce nie je pripravený prijať a prijímať občanov s postihnutím a najmä nie s mentálnym postihnutím. Na tomto poli nás čaká ešte veľký kus práce.

Veľmi rada na porovnanie používam citát od Ralpha Dahrendorfa:

Na zmeny v politike treba 6 mesiacov

Na zmeny v ekonomike treba 6 rokov
Na zmeny v spoločnosti treba 60 rokov

Kontaktné údaje

Štefánia NOVÁKOVÁ, PhDr.
Dom Svitania, n. o.
900 63 Jakubov č.79 Slovensko
E-mail: domsvitania@stonline.sk